

پیمان حدیبیه، پیروزی آشکار

چرا قرآن صلح حدیبیه را فتحی مبین معرفی می کند؟

پیامبر خدا (ص) شخصیتی فعال بود. او هرگز از اجرای نقشه ها و تصمیمات اجرایی اش مأیوس نمی شد. می دانیم که هرگونه تردید رهبر، باعث به شبهه افتادن پیروان می شود. پیامبر همیشه با یارانش به مشورت می نشست و هرگز از مشورت غفلت نمی کرد. زمانی که تصمیمی اتخاذ می شد یا طرح کاری ریخته می شد، هیچ تردیدی در انجام و اجرای آن روا نمی داشت.

پیامبر خدا (ص) هرگز از آنچه انجام داد یا نداد، پشیمان نشد و برای فرصت هایی که از دست رفتند، افسوس نخورد. قبل از شروع هرکار، همه ی احتیاط های لازم را انجام می داد و همه ی احتمالات را بررسی می کرد.

همچنین، با کسانی که می توانستند در آن موضوع رأی کارشناسانه بدهند، مشورت می کرد. همین که برنامه ای را در ذهنش طراحی می کرد، دیگر تردیدی در انجام تصمیمش نداشت. به همین دلیل، کوشش هایش به پیروزی منجر می شدند و یارانش

در هر اقدامی که انجام می داد، از وی اطاعت می کردند.

در سال ششم هجری، پیامبر به یارانش گفت که در خواب دیده است، آن ها به زودی در مکه، در امنیت و باسرای تراشیده یا موهای کوتاه شده، به خانه ی خدا وارد می شوند. این موضوع اصحاب، مخصوصاً مهاجران را خیلی خوشحال کرد. در مارس ۶۲۳ م، پیامبر (ص) به قصد انجام زیارت با حدود ۵۰۰ مرد از یارانش، بدون تجهیزات جنگی و با لباس زیارت (احرام)، عازم مکه شد. قریش وقتی از آمدن پیامبر مطلع شدند، خود و قبایل همسایه شان را مجهز کردند. آن ها مصمم شدند که به مسلمانان اجازه ی ورود به مکه را ندهند. سپاهی دویست نفری تحت فرماندهی خالد بن ولید و عکرمه بن ابی جهل را به مقابله ی مسلمانان فرستادند. این افراد وقتی در «کراع الغمیم» دیدند، مسلمانان به سمتشان می آیند، با نظم برگشتند و به مکان اطلاع دادند. وقتی مسلمانان به حدیبیه رسیدند (مکانی بر کنار جاده ی جدّه به مکه، در ۱۲ مایلی مکه)، پیامبر خدا به یارانش دستور داد، متوقف شوند.

میراث

علی اکبر عباسی
دبیر کاشمر

وقتی مسلمانان از کمبود آب رنج می بردند، پیامبر در حدیبیه فقط یک تیر به داخل چاه انداخت. آب شروع به جوشیدن کرد، بالا آمد و چاه را پر کرد. این یک معجزه‌ی آشکار بود. همه از آب نوشیدند، با آن وضو گرفتند و مشک‌هایشان را پر کردند. [۱].

با وجود این که مکیان مسلمانان را از داخل شدن به مکه منع کردند، پیامبر خدا بدیل بن ورقاء، مردی از قبیله‌ی خزاعه را که با مسلمانان در اتحاد بودند، به نزد قریش فرستاد تا آن‌ها را از این که مسلمانان به قصد زیارت آمده‌اند، آگاه سازد. قریش سخنان بدیل را گوش کردند و متقابلاً عروءه بن مسعود ثقفی را نزد پیامبر فرستادند. عروه هنگام سخن گفتن با رسول خدا (ص) سعی می کرد، با حالت طعنه آمیزی ریش پیامبر را بگیرد، ولی مغیره دستش را کنار زد و گفت: «به ریش پاک رسول خدا (ص) دست نزن. اگر این کار را تکرار کنی، دست را قطع خواهیم کرد!»

مغیره پسرعموی عروه بود و به زحمت دو ماه از مسلمان شدنش می گذشت. چند ماه قبل، خود عروه خونبهای وحشیگری مغیره را پرداخت کرده بود. چگونه اسلام مغیره را تغییر داده بود؟! تعهد صحابه در کارشان و فداکاری آن‌ها برای حضرت محمد (ص)، عروه را شوکه کرد. وی نزد قریش برگشت و به آن‌ها گفت: «من درباریان قیصر و کسری را ملاقات کرده‌ام، اما درباریان

هیچ کدامشان آن قدر فداکار و تابع نیستند که صحابه‌ی محمد نسبت به وی مطیع هستند. بنابراین، به شما توصیه می کنم، با این مرد مبارزه نکنید.» [۲]

قریش به اندرز عروه اعتنا نکردند. آن‌ها هیچ برخورد صمیمانه‌ای با خراش بن امیه که پیامبر خدا (ص) بعد از انجام مأموریت عروه او را به سوی ایشان فرستاد، نداشتند.^۲

کار مأموریت خراش به وسیله‌ی عثمان بن عفان دنبال شد که خویشاوندان قدرتمند در میان قریش داشت. ابتدا، عثمان با مکی‌ها وارد مذاکره شد، اما مکی‌ها وی را زندانی کردند. وقتی او در زمانی که انتظارش می رفت برنگشت، شایع شد که عثمان کشته شده است. بعد از آن بود که پیامبر زیر درختی نشست و از یاران‌ش بیعت گرفت که با همدیگر پایداری کنند و تا سر حد مرگ بجنگند. پیامبر خودش از طرف عثمان که غایب بود، به عنوان نماینده‌ی وی بیعت کرد.^۳ در این میان، مردی از یاران پیامبر، جدبن قیس، از انجام بیعت روی گرداند و پشت شتری پنهان شد.

در مورد ابراز احساساتی که در این بیعت به وجود آمد، در قرآن

می خوانیم: «خداوند از مؤمنینی که زیردرخت با تو بیعت کردند، به حقیقت خشنود گشت. او می دانست آنچه را که در قلب هایشان بود، تا آن جا که آرامش و اطمینان را بر آن ها فرو فرستاد و آن ها را به فتحی بزرگ بشارت داد (سوره ی فتح، آیه ی ۱۸).

در آن لحظه ی بحرانی (لحظه ی بیعت)، گرد و خاکی پدید آمد که از دور پدیدار بود. مکیان یک هیأت نمایندگی به سرپرستی سهیل بن عمرو فرستادند. وقتی رسول خدا فهمید که سهیل سرپرست هیأت نمایندگی مکیان است، آن را به فال نیک گرفت. از این رو که معنی این اسم، آسانی و راحتی است و به اصحابش گفت: «وضع آسان شده است.»

موافقت قریش با بستن پیمان و پیمان حدیبیه

در مدت این پیمان، پیامبر اجازه می یافت خانه ی خدا را زیارت کند. البته نه بلافاصله پس از نوشتن پیمان نامه، بلکه در سال بعد، مکه برای زائران مسلمان سه روز خالی می شد. در پیمان، یک متارکه ی جنگی دهساله قید شده بود و این که هر شخص یا قبیله ای آزاد بود، به هر کدام از دو گروه بپیوندد یا پیمانی را با آن ها ببندد. دیگر این که از تابعان و وابستگان قریش، یعنی آن هایی که آزاد نبودند، هرگاه از سرزمین شرک به سمت سرزمین اسلام فرار می کردند، باید به وسیله ی مسلمانان به قریش بازگردانده می شدند.^۲

شرط آخر دو جانبه نبود. به همین دلیل، در اردوگاه مسلمانان مورد اعتراض واقع شد و باعث شد، عمر نزد رسول خدا برود و درباره ی آن سؤال کند. البته این موضوع حقیقتاً چندان مهم نبود.^۳ مسلمانان به مکه برگشتند و احتمالاً رحمت اسلام را با لجبازی انکار نکردند. آنان یک کانون تأثیرگذار برای اسلام، در مکه به جا گذاشتند.

البته قبل از این که پیمان نامه امضا شود، ابوحنبلد پسر سهیل که در رأس هیأت نمایندگی مکه بود، همراه با غل و زنجیری برای پیوستن به مسلمانان نزد ایشان آمد. پیامبر خدا باید او را به پدرش بر می گرداند، لیکن محرمانه به وی گفت: «خداوند تو و امثال تو را به زودی نجات خواهد داد.» [۴].

مدت کوتاهی پس از آن که پیمان حدیبیه امضا شد، عتبه بن اسد که به ابوبصیر معروف بود، به مدینه فرار کرد و قریش برای بازگرداندن او براساس پیمان نامه دو مرد را فرستادند. ابوبصیر در راه بازگشت، یکی از نگهبانان را کشت و دیگری را زخمی کرد و گریخت. پیامبر برای رعایت پیمان نامه، او را نپذیرفت. ابوبصیر، «عبص» را به عنوان اقامتگاه خویش انتخاب کرد که مکانی بر جاده ی مکه به شام بود. مسلمانان نگه داشته شده در مکه نیز فرار

کردند و به ابوبصیر پیوستند. به این ترتیب، راه بازرگانی مکیان مورد تهدید قرار گرفت و این موضوع قریش را مجبور کرد، از پیامبر درخواست کنند، این بند از پیمان نامه را لغو کند و فراریان مکی را در مدینه بپذیرد [۵]. قرآن پیمان حدیبیه را پیروزی آشکاری می نامد: «مطمئناً ما برای تو فتحی آشکار را به دست آورده ایم.» به دلایل زیر، صلح حدیبیه پیروزی بزرگی محسوب می شود:

۱. با این پیمان، قریش پس از برخوردهای شدید با اسلام طی سال های قبل، سرانجام آن را به عنوان قدرتی مساوی با خودشان به رسمیت شناختند. در نتیجه، از مبارزه با اسلام بدون این که خودشان آن را تصدیق کنند، دست برداشتند. این اقدام مکی ها در نگاه به پیامبر - مثل نیرویی برابر با خودشان - باعث گرایش تعداد زیادی از عرب ها به اسلام گردید و آن ها از اطراف عربستان به سمت مدینه روانه شدند.

۲. با این پیمان، تعدادی از قریشیان با تأمل در دعوت پیامبر، در حالتی صلح آمیز، به سمت این دین جدید متمایل شدند. این فرصت با پیمان حدیبیه به آنان داده شد و در نتیجه ی این پیمان، تعدادی از رؤسای شاخص قریش، چون خالد بن ولید، عمرو بن عاص و عثمان بن طلحه که در عرصه های سیاسی و نظامی مشهور بودند، اسلام را پذیرفتند. عثمان بن طلحه کلیددار کعبه بود و بعد از فتح مکه، پیغمبر (ص) این افتخار را با همان وظیفه بدو سپرد.

۳. قبیله ی قریش به کعبه به صورت انحصاری نگاه می کردند و آن را متعلق به خود می دانستند. هیچ کس به جز آن ها اجازه نداشت، بدون پرداخت باج، آن جا را زیارت کند. با شرط نکردن موضوع پرداخت خراج توسط مسلمانان در پیمان نامه برای زیارت عقب افتاده در سال بعد، قریش ندانسته این حق انحصاری خود را نقض کرد. این موضوع اعراب بدوی را بیدار کرد و با این واقعت مواجه ساخت که قریش هیچ ادعای درستی در مالکیت انحصاری کعبه ندارد.

۴. در این زمان، مؤمنان مسلمانی از مرد و زن در مکه وجود داشتند که مسلمان بودنشان بر سایر مسلمانان مدینه پوشیده بود و برخی از آن ها به عنوان مأموران رسول خدا (ص) فعالیت می کردند. اگر جنگی در مکه واقع می شد، حتی اگر مسلمانان موفق می شدند، ناخواسته ممکن بود، این گونه مسلمانان را که برایشان ناشناخته بودند، بکشند و باعث شهادت و افشای مأموران سری پیامبر شوند. با این پیمان، از این اتفاق جلوگیری شد. قرآن به این واقعت چنین اشاره می کند: «او کسی است که دست های آن ها را از شما و دست های آن ها را از آن ها، در بطن مکه بازداشت؛ بعد از آن که وی شما را بر آن ها پیروز ساخت.

برگ اشتراک مجله های رشد

شرایط

- ۱- واریز مبلغ ۲۰/۰۰۰ ریال به ازای هر عنوان مجله درخواستی، به صورت علی الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰ بانک تجارت شعبه سه راه آزمایش (سرخه حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست.
- ۲- ارسال اصل رسید بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک.

- + نام مجله: .....
- + نام و نام خانوادگی: .....
- + تاریخ تولد: .....
- + میزان تحصیلات: .....
- + تلفن: .....
- + نشانی کامل پستی: .....
- استان: .....
- شهرستان: .....
- خیابان: .....
- پلاک: .....
- کدپستی: .....
- + مبلغ واریز شده: .....
- + شماره و تاریخ رسید بانکی: .....

امضا:

- نشانی: تهران - صندوق پستی مشترکین ۱۶۵۹۵/۱۱۱
- نشانی اینترنتی: www.roshdmag.org
- پست الکترونیک: [Email:info@roshdmag.org](mailto:info@roshdmag.org)
- شماره مشترکین: ۷۷۲۳۶۵۶ - ۷۷۲۳۵۱۰
- شماره پیام گیر مجلات رشد: ۸۸۳۰۱۴۸۲ - ۸۸۳۹۲۳۲

یادآوری:

- + هزینه برگشت مجله در صورت خوانا و کامل نبودن نشانی، بر عهده مشترک است.
- + منبای شروع اشتراک مجله از زمان وصول برگ اشتراک است.
- + برای هر عنوان مجله برگ اشتراک جداگانه تکمیل و ارسال کنید (تصویر برگ اشتراک نیز مورد قبول است).

خداوند می بیند آنچه را که شما انجام می دهید. آن ها کسانی هستند که ایمان ندارند. زیارت خانه ی خدا را بر شما روا نداشتند و حیوانات قربانی را از رسیدن به مکان قربانی بازداشتند. اگر نبود این موضوع که مؤمنین و مؤمناتی در مکه ناشناخته بودند که در صورت جنگ، شما آن ها را پایمال می کردید، سپس دبه و غرامت خون آن مؤمنان بر گردن شما می ماند، تا خدا هر که را بخواهد در رحمت خود داخل گردان، و اگر شما عناصر کفر و ایمان از یکدیگر جدا می گشتید، همانا کافران را به غذایی دردناک معذب می ساختیم.

۵. در سال بعد، پیامبر (ص) زیارت مختصری انجام داد و پیام هایی چون جزخدا ی بزرگ خدایی وجود ندارد و محمد پیامبر خداست، در وادی مکه طنین انداخت. قریش که بر تبه ی «ابوقیس» اردو زده بودند، این پیام ها را می شنیدند و از شادی مسلمانان دچار شگفتی می شدند. این در واقع تعبیر رؤیای پیامبر بود، آن گونه که در قرآن ذکر شده است، «خداوند به راستی حقیقت خواب رسولش را آشکار و محقق ساخت که در عالم رؤیا دید، شما مؤمنان البته به مسجد الحرام با دل ایمن وارد شوید و سرها بتراشید و اعمال تقصیر بر رفع احرام بی ترس و هراس به جای آورید. و خداوند آگاه است از آنچه شما نمی دانید و قبل از آن فتح نزدیک را مقرر داشت» (سوره ی فتح، آیه ی ۲۷).

۶. پیمان حدیبیه دست پیامبر خدا (ص) را در دیگر اقدامات باز گذاشت. در تهاجماتی که در نتیجه ی این پیمان به وقوع پیوست، مسلمانان درهای مستحکم یهود خیبر را فتح کردند و به یهود حق انتخاب پذیرفتن دین اسلام یا پذیرفتن حکومت اسلامی با پرداخت باج در عوض محافظت از آن ها (ذمه) را دادند. به این ترتیب، همسایگان شان و اعراب شبه جزیره با رشد دولت اسلامی آشنا شدند.

مسلمانان صادقانه مدت پیمان نامه را رعایت کردند، اما مکیان با شرکت در حمله ی یکی از قبایل متحدشان (بنی بکر) به بنی خزاعه که در اتحاد با پیامبر بودند، پیمان نامه را شکستند. بنابراین، در ژانویه ی ۶۳۰م، پیامبر خدا (ص) در رأس سپاهی ده هزار نفری به سوی مکه حرکت کرد و آن را فتح نمود. این فتح تقریباً بدون هیچ مقاومتی صورت گرفت. کعبه از بتان پاکسازی شد و البته در روزهای بعد، مکیان دین اسلام را پذیرفتند. این فتح نتیجه ی اقدامات پیامبر (ص) بود.

او خدایی است که رسول خود را با قرآن و دین حق به عالم فرستاد تا او را بر همه ی ادیان دنیا غالب گرداند و بر حقیقت این سخن گواهی خدا کافی است. محمد (ص) فرستاده ی

خداست و یارانش بر کافران بسیار قوی دل و سخت، و با یکدیگر بسیار مشفق و مهربان هستند. آنان را در حال رکوع و سجود نماز بسیار ببینی که فضل خدا و خشنودی او را می طلبند و بر رخسارشان اثر سجده پدیدار است. وصف آن ها در تورات و انجیل مکتوب است که مثل حال آنان، دانه ای است که سر از خاک برآورد، شاخه ای گردد و به ساقه ی خود راست و محکم بایستد که دهقانان حیران مانند. همچنین، محمد(ص) و یارانش به قوت رسند تا کافران را از قدرت و قوت خود به خشم آورند. خداوند وعده فرموده، هر کس از آن ها ثابت ایمان و نیکوکار شود، گناهانش را ببخشد و پاداشی بزرگ به او بدهد (سوره ی فتح، آیات ۲۹-۲۸).

منابع:

۱. صحیح مسلم، حدیث شماره ی ۱۸۳۴؛ بخاری، ۴/۲۵۶.
۲. صحیح بخاری، ۳/۱۸۰؛ احمد بن حنبل، ۴/۳۲۴؛ طبری، ۲/۷۵.
۳. ابن هشام، ۳/۳۳۰.
۴. ابن هشام، ۳۳۲۱-۳۳۲۱؛ ابن کثیر، ۴/۱۸۸-۱۹۳.
۵. ابن هشام، ۳/۳۳۷-۸.

زیرنویس:

۱. تعداد یاران پیامبر در اکثر منابع بیش از ۵۰۰ نفر ذکر شده است. قرائن و شواهد نیز حاکی از آن است که رسول خدا با تعداد بیش تری به سمت مکه حرکت کرده است؛ زیرا احتمال جنگ با قریشیان لجوج وجود داشت. همچنین سال بعد، همین تعداد افراد به مقابله ی خیرین ده هزار نفری رفتند. برای بررسی روایات در این زمینه، رک: عزالدین علی بن اثیر. الکامل فی التاریخ. تحقیق علی شیری. بیروت. دار احیاء التراث العربی. الطبعة الاولى. ۱۴۰۸ قمری. المجلد الاول. ص ۵۲۸.
۲. به نظر می رسد، دلیل این که قریش یا بدیل بن ورقا مثل خراش بن امیه برخورد تندی نکردند، این بود که وی از یاران پیامبر نبود، بلکه از هم پیمانان ایشان محسوب می شد.
۳. پیامبر دست چپ خویش را از طرف عثمان بر دست راست خویش نهاد و از طرف وی بیعت کرد.
۴. در منابع ذکر شده است، مسلمانانی که تحت سرپرستی دیگران بودند و به مدینه می آمدند، به قریش بازگردانده می شدند؛ رک: عزالدین علی بن اثیر، پیشین، المجلد الاول، ص ۵۸۶.
۵. اعتراض شدید عمر به حضرت رسول (ص) براساس نظر نویسنده با تسامح بیان شده است. برای آگاهی از چگونگی اعتراض و جواب های پیامبر، رک: محمد بن جریر طبری. تاریخ طبری. ج ۳. ترجمه ی ابوالقاسم پاینده. تهران. اساطیر. چاپ چهارم. ۱۳۶۸. ص ۱۱۲۲.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

آشنایی با مجله های رشد

مجله های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، با این عناوین تهیه و منتشر می شوند:

مجله های دانش آموزی (به صورت ماهنامه - ۹ شماره در هر سال تحصیلی - منتشر می شوند):

- رشد کودک (برای دانش آموزان آمادگی و پایه ی اول دوره ی ابتدایی)
- رشد نوآموز (برای دانش آموزان پایه های دوم و سوم دوره ی ابتدایی)
- رشد دانش آموز (برای دانش آموزان پایه های چهارم و پنجم دوره ی ابتدایی).
- رشد نوجوان (برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی).
- رشد جوان (برای دانش آموزان دوره ی متوسطه).

مجله های عمومی (به صورت ماهنامه - ۹ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می شوند):

- رشد مدیریت مدرسه، رشد معلم، رشد آموزش ابتدایی، رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، رشد تکنولوژی آموزشی، رشد مدرسه فردا

مجله های تخصصی (به صورت فصلنامه و ۳ شماره در سال منتشر می شوند):

- رشد برهان راهنمایی (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی)؛ رشد برهان متوسطه (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی متوسطه)؛ رشد آموزش معارف اسلامی، رشد آموزش جغرافیا، رشد آموزش تاریخ، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، رشد آموزش زبان، رشد آموزش زیست شناسی، رشد آموزش تربیت بدنی، رشد آموزش فیزیک، رشد آموزش شیمی، رشد آموزش ریاضی، رشد آموزش هنر، رشد آموزش قرآن، رشد آموزش علوم اجتماعی، رشد آموزش زمین شناسی، رشد آموزش فلسف و حربه ای، رشد مشاوره.

مجله های رشد عمومی و تخصصی برای معلمان، آموزگاران، مدیران و کادر اجرایی مدارس

دانشجویان مراکز تربیت معلم و رشته های دیگری دانشگاه ها و کارکنان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می شوند.

● نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۳۰۰۰
در پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی

تلفن و فاکس: ۸۸۲۰۲۶۸۸